

Сергій СІРИЙ,

orcid.org/0009-0002-8874-4460

аспірант кафедри архітектури та реставрації

Інституту архітектури та дизайну

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) serhii.p.siryi@lpnu.ua

АНАЛІЗ СТАНУ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ ТА ВЛАСТИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПОЗИЦІЇ НАДГРОБКУ АДАМА ЄРОНІМА СИНЯВСЬКОГО В КАПЛИЦІ СВ. ТРІЙЦІ БЕРЕЖАНСЬКОГО ЗАМКУ

У статті розкрито створення унікального для України меморіального надгробку, проаналізовано стан збереженості, особливості мистецької композиції меморіальної пластики, основні причини руйнування, важливість збереження, відновлення та потребу реставрації, що має важливе значення для зростання розвитку зацікавлення до унікальних творів сакрального мистецтва України.

Мармуровий надгробок Адама Єроніма Синявського виконаний скульптором Іоанном Пфістером є унікальним монументальним твором меморіальної пластики XVII століття, є важливою складовою мистецького наповнення замкової каплиці усипальниці Синявських в місті Бережани Тернопільської області.

Багате на мистецьке оздоблення Бережанського замку та каплиці привертало увагу науковців, дослідників з кінця XIX та XX ст., за їхніми описами можемо проаналізувати і уявити якими насиченим та коштовним були наповнені інтер'єри, а також встановити етапи розбудови замку та каплиці

Каплицю оздоблювали видатні майстри XVI–XVII ст., які працювали на теренах східної Європи, такі як Генріх Горст, Герман ван Гутте, Себастьян Чешек та Іоанн Пфістер, який вдало довершив та оздобив західну каплицю унікальною ліпниною купола і білокам'яним різьбленим порталом та продовжив традицію встановлення меморіальних надгробків нащадкам родини Синявських.

Об'єкт дослідження, знаходиться в замковій каплиці – усипальниці в м. Бережани, було проведено комплекс натурних та історичних досліджень надгробку, за допомогою виконання картограми втрач виділено його ключові композиційні форми і складові елементи, характер використаних матеріалів, специфіку побудови та мистецький вистрій алегоричних мармурових скульптур, центрального картуша із геральдичним гербом, а саме: основним оздоблювальним матеріалом є мармур двох кольорів – чорний та червоний та матеріали основи конструкції яких непомітно, це білокам'яні вапнякові блоки тримають основу балдахіну із частковим опиранням цегляних стовпців оздоблені під стюкко. Встановлені основні причини, що призвели до руйнування, а саме: природні і антропогенні. Підтверджено, що автором є скульптор Іоанн Пфістер, який в 1627 році на замовлення Катерини Синявської (Костка), дружини Адама Єроніма Синявського.

Каплицю оздоблювали видатні майстри XVI–XVII ст., які працювали на теренах східної Європи, такі як Генріх Горст, Герман ван Гутте, Себастьян Чешек та Іоанн Пфістер, який вдало довершив та оздобив західну каплицю унікальною ліпниною купола і білокам'яним різьбленим порталом та продовжив традицію встановлення меморіальних надгробків нащадкам родини Синявських.

Ключові слова: сакральна архітектура, образотворче мистецтво, мармур, реставрація, консервація.

Serhij SIRYI,

orcid.org/0009-0002-8874-4460

Graduate student at the Department of Restoration

of Architectural and Artistic Heritage

Lviv Polytechnic National University

(Lviv, Ukraine) serhii.p.siryi@lpnu.ua

ANALYSIS OF THE STATE OF PRESERVATION AND PROPERTIES OF THE ARTISTIC COMPOSITION OF THE ADAM HIERONIM SIENIAWSKI'S TOMBSTONE IN THE CHAPEL OF THE HOLY TRINITY IN BEREZHANY CASTLE

The article describes the creation of a unique memorial tombstone for Ukraine, analyses the state of preservation, the features of the artistic composition of the memorial plastics, the main causes of destruction, the importance of preservation, renovation and the need for restoration, which is important for the growth of interest in the unique works of sacred art of Ukraine.

The marble tombstone of Adam Hieronim Sieniewski made by sculptor Jan Pfister is a unique monumental work of memorial plastics of the seventeenth century, an important component of the artistic content of the castle chapel of the Sieniewski tomb in the town of Berezhany, Ternopil region.

The rich artistic decoration of the Berezhany castle and chapel has attracted the attention of scholars and researchers since the late nineteenth and twentieth centuries. Their descriptions allow us to analyse and imagine how rich and precious the interiors were, as well as to establish the stages of the castle and chapel development.

The chapel was decorated by prominent masters of the 16th and 17th centuries who worked in Eastern Europe, such as Henryk Horst, Herman van Hutte, Sebastian Czeszek, and Jan Pfister, who skilfully completed and decorated the western chapel with unique dome stucco and a carved white stone portal and continued the tradition of installing memorial tombstones to the descendants of the Sieniawski family.

The object of the study is located in the castle chapel-tomb in Berezhany, a set of field and historical studies of the tombstone was carried out, by means of a loss map, its key compositional forms and constituent elements, the nature of the materials used, the specifics of construction and the artistic arrangement of allegorical marble sculptures, the central cartouche with a heraldic coat of arms were identified, namely: the main finishing material is marble of two colours – black and red and the materials of the base of the structure are invisible, these are white stone limestone blocks holding the base of the canopy with partial support of brick columns decorated with stucco. The main reasons that led to the destruction are identified, namely: natural and anthropogenic. It is confirmed that the author is the sculptor Jan Pfister, who in 1627 was commissioned by Katarzyna Sieniawska (Kostka), the wife of Adam Hieronim Sieniawski, to create the chapel.

The chapel was decorated by prominent masters of the 16th and 17th centuries who worked in Eastern Europe, such as Henryk Horst, Herman van Hutte, Sebastian Czeszek, and Jan Pfister, who skilfully completed and decorated the western chapel with unique dome stucco and a carved white stone portal and continued the tradition of installing memorial tombstones to the descendants of the Sieniawski family.

Key words: sacred architecture, fine arts, marble, restoration, conservation.

Постановка проблеми. Монументальний – пристінний надгробок Адама Єроніма Синявського виконаний в 1627 році, скульптором Іоаном Пфістером вирішений в стильних рішеннях пізнього ренесансу та маньєризму, стюковим оздобленням стін конструкцій надгробку під чорний мармур, поєднанням різних матеріалів, чорний мармур як основний матеріал із темних стюковим оздобленням основних конструктивних колон та стін навколо надгробку та використання червоного королівського мармуру для мистецького оздоблення алегоричних мармурових скульптур та декоративних деталей, що потребують ідентифікацію та атрибуцію окремих фрагментів для

подальшого проведення ґрунтового реставраційних робіт об'єкта в цілому, що знаходиться в правому крилі замкової каплиці-усипальниці (Рис. 2).

Вибір Миколи Синявського розбудувати місто із замком був не випадковим, розташований на берегах двох річок, місцевість оточена невеликими пагорбами та долиною із заплавами річок, між якими розташувався замок, доступ до міста тільки з східної сторони, що має важливе стратегічне значення для оборони та контролю території. Добре спланована фортифікаційна систем із використанням природніх особливостей ландшафту, створювала неймовірний захист для жителів, замок розташувався біля однієї із заплав ріки Золотої Липи.

Рис. 1. Фрагмент з надгробку Януша з роду Острозьких та його дружини Сузанна Середі у латинській Катедральній базиліці в місті Гарнові (1620), (фото із статті Michała Kurzeja «Uwagi o badaniach nad twórczością Jana Pfistera»)

Ймовірно саме атмосфера затишку та мальовничості надихнуло Миколу Синявського, (дід Адама Єроніма Синявського) закласти каплицю усипальницю для своєї родини, яка за свою трьохсотлітню історію розбудови перетворилася з невеликої каплички в величний архітектурно-мистецький витвір, що незважаючи на сьогоднішній аварійний стан, вражає величчю та розкішшю задумки творців і власників (Плामеницька, 2011: 257).

В історичних джерелах часто зустрічаємо різне трактування ім'я автора від Яна до Йогана, в базиліці Різдва Богородиці міста Тарнув (Польща), на надгробку Януша Острозький та його дружини Сузанна Середі, виконаний в 1620 році, залишився єдиний авторський підпис «Joannis Pfister wratislawiensis skulptura Anno Dni 1620».

Мармурові скульптурні композиції в складі сакральних споруд є невід'ємною частиною історично архітектурно-мистецького простору та потребують збереження загального сформованого історичного середовища. Реставрація сакральних споруд це складний та специфічний комплекс робіт, який вимагає планування та проведення пам'яткоохоронних і реставраційних заходів, глибокого вивчення, комплексної методики натурних досліджень, програм та рекомендацій по консервації, реставрації та збереження, із використання максимально наближенні до історичних матеріалів та технологію виконання робіт із індивідуальним підходом організації та виконання невеликих обсягів робіт.

Надгробок на сьогоднішній день знаходиться в аварійному стані із за відсутності основних конструктивних підтримуючих елементів та деформаційних зрушень масивного антаблемента, який підтримують лише дві колони, які також в критичному стані також відсутні мистецьке оздоблення, п'ять алегоричних скульптур і фігура лицаря з декоративним саркофагом (рис. 2).

Основні руйнування надгробку відбулися в ХХ столітті, а саме через війни, в період Першої Світової війни, російською артилерією було зруйновано склепіння хорів, солдати в пошуках цінних речей нищили надгробки. В міжвоєнний період каплицю було відновлено, а згодом в 1939 році замок зайшли російські війська, історія по руйнування повторилася, мармурові надгробки стали мішенню для стрільби.

Після Другої Світової війни, в період окупації радянським союзом, розбиралися кам'яні стіни замку на будівельні матеріали, декоративне оздоблення каплиці збивалося. Оздоблення надгробку через відсутність покрівлі каплиці – руйнувалося декоративне оздоблення і алегоричні скульптури опалили та розбивалися.

Родинна каплиця-усипальниця Синявських є пам'яткою архітектури національного значення України, внесена до реєстру пам'яток України національного значення з охоронним номером 641/2 (ID 61-204-0005). Сьогоднішній стан каплиці та її мистецького оздоблення зумовлює

Рис. 2, 3. Надгробок Адама Єроніма Сенявського, фото 30х років і 2004 року (фото з архіву « Śląska Biblioteka Cyfrowa » та з архіву Діаз в м. Березани)

велику необхідність в обґрунтуванні цінності творів з мармуру їх системному та додатковому вивченню, проаналізувати стан збереженості, причин та наслідків руйнуванню.

Аналіз досліджень. Спроби описати історію досліджень каплиці-усипальниці знаходимо в кінці XIX ст. на початку XX ст. В літературі наведених нижче, описи містять цінну інформацію щодо історично-мистецького значення творів та частково характер інвентаризаційного характеру, що додає враження наскільки майстерно оздоблена була наповнена замковою каплиці-усипальниці, але технічне виконання та із яких матеріалів, описи наведені узагальнено та розбіжностями про авторів які виконували оздоблення.

Одним із перших описів зустрічаємо у Францішека Ксаверія Ліске (Franciszek Ksawery Liske) 1838–1891 рр. – історика і археографа, доктора філософії. В книзі «Чужинці в Польщі» (1876), опубліковано мемуари Ульріха фон Вердума про подорож по Україні, про замкову каплицю залишив коротенький опис: «В одному із кутів замкового палацу представляється прекрасний вигляд на замкову каплицю. В ній знаходиться чудові мармурові гробівці з скульптурами в натуральний розмір...» (Liske, 1876: 170).

В книзі «Львівське мистецтво у XVI і XVII ст.», 1898 року, Владислава Лозинського (Władysław Łoziński, 1843–1913 рр.), аналізує постать автора, стверджує, що майстер працював у Бережанах з 1627 по 1638 рр., ймовірної дата побудови надгробку та відносини І. Пфістера з родиною Синявських (Łoziński, 1910: 165–183).

Схожих висновків, щодо ідентифікації портретів на надгробках і саркофагах родини Синявських, а також дослідженню побудови і розбудови замкової каплиці можемо знайти в книгах «Pomniki Siemawskich w Brzeżanach» (Maciszewski, 1882: 30–32), Zamek w Brzeżanach, (Maciszewski, 1908: 21–23), Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej Polskiej : monografia, (Maciszewski, 1910: 31–54), історика, краєзнавця, який жив і працював у Галичині – Мавриція Мацішевського (Maurycy Maciszewski – 1847–1917 рр.), в книзі педагога, дослідника історії Бережан «Brzeżany pamiątki i wspomnienia» Йосипа Чернецького (Czernecki Józef 1847–1929 рр.) (Czernecki, 1905: 16–17), а також в історика, дослідника замків, палаців і особняків, Романа Афтаназі (Roman Włodzimierz Aftanazy 1914–2004 рр.) автора фундаментальної праці «Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej» («Історія резиденцій на давніх окраїнах Речі Посполитої», 11 томів), найбільший дослідник палаццо-паркових ансамблів України (Aftanazy, 1995: 271–282).

Їх описи створені в кінці XIX–XX століття, мають важливий мистецький характер, з яких дізнаємося про високу архітектурно та мистецьку цінність має каплиця її наповнення, з саме яких матеріалів були виготовлені, про їхніх авторів та дату виготовлення.

До другої половини XX століття додаються ще пізнавально-туристичні література з описами архітектурно-мистецький пам'яток, серед кращих авторів можна виділити таких:

– Мечислав Гембарович, 1893–1984 рр. – мистецтвознавець, багаторічний керівник найбільшої книгозбірні Львова, в книзі «Дослідження з історії художньої культури пізнього Ренесансу в Польщі» досліджував та відтворив історію каплиці (Gębarowicz, 1962: 330–339).

– Логвин Григорій Никонович 1910–2001 рр. – архітектор, мистецтвознавець, аквареліст, фотограф автор праці «По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки», 1968. В цій монографії української старовини, яка присвячена художнім пам'яткам та найвидатнішим творам стародавнього українського мистецтва, мовою розповідається про визначні пам'ятки архітектури, монументально-декоративного мистецтва, живопису та скульптури, також подає, короткий опис по замкову каплицю (Логвин, 1968: 323).

– Любченко Володимир Федорович (1921–2001) в книзі «Львівська скульптура XVI–XVII століть» – 1981 р. Дослідження присвячено розвитку пізньоренесансної та ранньобарокової скульптури в історії мистецтва Західної України (Любченко, 1981: 323).

– Богдан Тихий (1950 р.н.) – уродженець міста Бережан, краєзнавець, засновник Державного історико-архітектурного заповідника в м. Бережани, автор трьох томів «Бережани – місто пам'яток», (2020–2021–2023 рр.). – описує майже 700 літню історію міста та детально розбирає мистецьку спадщину і історію руйнування каплиці (Тихий, 2020: 76–75).

– Рафал Нестеров – професор, доктор габілітований, в книзі «Kościoly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego», подає детальний опис побудови та розбудови каплиці, внутрішнього декоративного оздоблення та детальний опис архітектурної складової та матеріалів надгробків (Nestorow, 2007: 85–124).

Мета статті. Проаналізували стан збереженості та властивості мистецької композиції, дати характеристику матеріалів та принцип побудови, встановити причини і наслідки руйнування об'єкта, для проведення майбутніх реставраційних робіт.

Виклад основного матеріалу. Стан збереженості надгробка Адама Єроніма Синявського.

Пристінний надгробок подібного на портик із ризалітом та п'ять колон коринфського ордеру з чорного мармуру, за ними в ніші, знаходиться мармурова фігура Адама Єроніма Синявського.

За трьома колонами ризаліту на невисокому п'єдесталі знаходиться саркофаг із різьбленими ніжках в формі левів, над саркофагом знаходиться фігура із лежачим лицарем в обладунках, розміщений під арковим склепінням та нависаючим балдахіном опертим на три колони виступаючі в формі ризаліту дві інші колони по боках саркофагу. Колони підтримують широкий профільований карниз, по центру над ним розміщені дві скульптурні фігури левів підтримуючі картуш із гербом Синявських, а саме шестикутна зірка і під нею півмісяць – герб LELIWA, над картушем корона з пір'ям, за картушем масивний балдахін, по центру якого височіє на невеликому різьбленому постаменті фігура алегорія Сили, з лівої сторони розміщується фігура алегорія Надії, а з протилежної сторони фігура алегорії Розторопність, ще дві фігури розміщені в глибині під склепінням, з лівої сторони алегорія Науки з правої алегорія

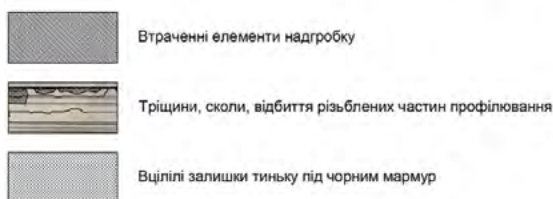

Рис. 4. Картограма втрат та пошкоджень (Креслення автора)

Ощадності, скульптури та картуш із левами виконані із червоного мармуру.

Досліджуючи стан руйнування надгробка перше, що помітно, це відсутність трьох із п'яти колон із чорного мармуру, які підтримують масивний антаблемент із декоративним балдахіном. Дві пристінні колони, які були в глибині пристінної ніші по бокам надгробка – відсутні, залишилися тільки мармурові бази колон, а самих колон із капітеллю немає, також відсутня центральна колона, одна з трьох, що підтримувала центральну частину ризаліту, невідомо чи була колона в задумці автора, але її відсутність внесла конструктивне зрушення в центральній частині антаблементу, зараз на місці колони стоять підпірні бруси.

Сам надгробок вмонтований в стіну із великою аркою, що нішу, арка мурована з цегли та була декорована стюковими квітковими розетами, подібних до внутрішнього оздоблення вхідного порталу західної каплиці, декоровані розети відсутні. Стіна великої аркової ніші мурована із прямокутних тесаних вапнякових блоків, шви між блоками мінімальні, також витримана рядність мурування блоків, аналогічним чином в центральній стіні за саркофагом була оздоблена ще одна невелика ніша з лучковим склепінням. виготовлена із тесаних блоків, які пізніше були отиньковані під чорний мармур. Частина стіни, що над великою нішею отиньковані із іншими стінами каплиці в червонуватий-охристий колір (рис. 5).

Рис. 5. Фрагмент стіни з нішею та лучковою аркою за саркофагом із тесаних блоків та залишків чорного тиньку, (фото автора 2024 р.)

Можна висунути припущення, що початково частини стіни в ніші планувалась бути відкритою та мала світлий колір, який би контрастував із темно-червоною гамою надгробку, а пізніше рішення змінили.

За трьома колонами центрального ризаліту розташовувалася фігура із червоного мармуру, яка лежала на саркофазі та підтримували три різьблені леви, всю цю композицію із фігурою підсилювала невелика ніша, що додавала глибини надгробку. Один із підтримуючих левів знаходиться в фондах заповідника два інших, як і вцілілі фрагменти фігури знаходяться в приміщеннях в колишнього монастиря Капуцинів в смт. Олеськ.

Саркофаг стояв на невисокому цоколі із кам'яних вапнякових блоків які обличковані мармуровими плитами із трьома невеликими нішами, центральна ніша ширша від двох бокових та містила таблицю із червоного мармуру із написом латинкою, встановлена Катериною Синявською на славу своєму чоловіку, мармурове обличкування цоколя та пам'ятна таблиця – відсутні.

Стіни за колонами та дві прямокутні, цегляні опори, які вмуровані в стіну та підтримують верхню частину надгробка, ніша в якій знаходився саркофаг отинькована під чорним мармур, обличкування відсутнє. Аналогічним чином оздобленні дві із п'яти колон що залишилися, виготовленні чи відлиті із однорідної маси на всю висоту та оздобленні під чорний мармур.

Існуючі дві колони знаходяться в аварійному стані, з внутрішньої зі сторони до надгробку є великі втрати тла стовбура по всій висоті, можна сказати що половина колони відсутня, а також присутні численні тріщини та сколи.

Капітелі колон композитного ордеру, вирізьблені із суцільного мармурового блоку, на це вказують характерні тріщини та сколи, різьба на капітелях має схожу техніку виконання що і леви, що підтримують саркофаг, фігура лицаря в обладунках та алегоричні фігури з центральним картушем виконанні із червоного королівського мармуру.

Над колонами знаходиться антаблемент, складається із нижнього невисокого профільованого карнизу який йде по периметру ризаліту, виготовлений з чорного мармуру та складений із блоків приблизно метрової довжини. Фриз обличкований мармуровими плитами із світло червоного мармуру по периметру ризаліту.

Верхній великий карниз антаблементу складається з двох частин, нижня основна частина, сильно виступає, складний у формі та складений із кілька шарових рядів блоків, над ним трошки схованим йде менший верхній профільований

карниз також із чорного мармуру. Має численні сколи, тріщини та відбитті фрагменти профілю різної величини.

Тримає всю цю складну конструкцію антаблементу, конструктивні кам'яні блоки в муровані в стіну каплиці, подібні до консолей. Стан верхньої конструкції задовільний – потрібно провести роботи по стабілізації для зупиненню подальшому руйнації конструкції надгробка.

Верхня частина антаблементу тримає декоративний різьблений балдахін, складений із блоків чорного мармуру та пустотілий в середині та має додаткові внутрішні кріплення балдахіну вмонтовані металеві стержні які вмуровані в стіну, зовні оздобленим різьбленим розслиним орнаментом.

На верху в центральній частині балдахіну знаходиться складний у формі та різьблений п'єдестал для алегоричної скульптури Сили. П'єдестал складається з двох частин, нижня частина, ширша має профільований та різьблений карниз, виготовлений із чорного мармуру, верхня частина, вужча, різьблена та декорована з невеликим завершальним профільованим карнизом та двома різьбленими волотами із акантовим листковим орнаментом. Верхня частина п'єдесталу відсутня та була виготовлена із червоного мармуру, фрагменти характерні для верхньої частини, а саме фрагменти волот та фрагменти алегоричної скульптури були ідентифіковані та знаходяться в фондах заповідника.

Хронологічні причини руйнування каплиці. Другу половину XVIII ст. можна вважати періодом перших спроб руйнування та пограбувань надгробків та і цінностей якими була наповнена каплиця.

1782 року каплицю закрили, коштовності описали та націоналізовані за наказом цесаря Йосипа II і вивезені ймовірно до Львова. Частина вивезених коштовностей були із каплиці, срібні та золоті літери, кріплення мармурових таблиць та інші церковні прикраси каплиці (Maciszewski, 1882: 35).

1861 році під час перебування баварських військ в Бережанському замку, каплиця з замком зазнають спустошення та були понівечені надгробки із домовинами в пошуках цінних речей (Тихий, 2020: 89).

В кінці XIX ст. за ініціативи Станіслава Потоцького в 1876–78 роках було проведено реставрацію каплиці, роботи проводилися під керівництвом професора Львівської Політехніки Леонарда Марконі. Мармуровим надгробкам було повернуто їх первинний вигляд відновлено розписи та перекриття даху каплиці. Найстарші надгробки Анни,

Миколи, Єроніма та Яна Синявських перенесені до східної каплиці, підлога заможена мармуровими плиткою, а присбітерії знаходиться білий мармуровий вівтар із інкрустованими кольоровим камінням з образом Божої матері та немовлям, привезеними із Венеції (Nestorow, 2007: 92).

На початку ХХ ст. в замковій каплиці неодноразово було проведені часткові відновлювальні реставраційні роботи (Тихий, 2020: 90).

1920 році до Вавельського замку в Кракові вивезено саркофаги та цінні речі (Nestorow, 2007: 94).

В 30-х роках, власник замку граф Якуб Потоцький неодноразово, пробував реставрувати каплицю. Організовано збір коштів дружини військових збір коштів на відновлення замку та каплиці, над проектом відновлення працював професор Львівської Політехніки Іван Багенський, завдяки цим роботам до 1936 року було проведено протиаварійні роботи та часткову реставрацію каплиці (Тихий, 2020: 93).

В 1939 році на території замку перебували радянські війська, каплиця знову зазнала руйнування та плундруванню надгробків (Nestorow, 2007: 94).

Найвірогідніше перші значне руйнування надгробку Адама Єроніма Синявського було після другої Світової війни, одним із першим зафік-

сованим артефактом на графічному зображенні в 1953 році.

Малюнок виконаний простим олівцем, на ньому зображений надгробок із відсутніми на карнизі антаблементу чотирьох алегоричних скульптур та центрального картуша із двома підтримуючими левами по боках, але центральна фігура, що знаходилася над балдахіном, алегорія Сили знаходиться на своєму місці (рис. 5).

Колони підтримуючі антаблемент присутні на своєму місці, хоч на зображенні показано чотири із п'яти колон, а крайню ліву заступає вхідний портал. За колонами можна розглядіти саркофаг із мармуровим лицарем.

Перед надгробком в підлозі видно відкритий отвір, вхід до крипт та багато хаотичних ліній схожих на осипані фрагменти ліпнини з склепіння каплиці.

За ініціативи Бориса Григоровича Возницького, директора Львівської галереї мистецтв, в 1966 році, частину пошкоджених фрагментів від надгробків було вивезено та встановлено в експозиційних приміщеннях в Олеському замку та в колишнього монастиря Капуцинів.

На сьогодні встановлено, що в пивницях колишнього монастиря Капуцинів в Олеську знаходяться мармурові фрагменти з надгробку:

- центральний різьблений картуш із гербом Леліва;
- два різьблених лева, що підтримували картуш;
- фігура Адама Єроніма Синявського;
- два підтримуючі саркофаг різьблені леви.

В фондах Державного історико-архітектурного заповідника в місті Бережани на території замкового палацу знаходяться фрагменти надгробку (рис. 6):

- алегорична фігура Наука, потребує реставрації, відсутні деталі голови, кисті рук, має численні сколи та відбиття;
- алегорична фігура Надії, в 2018–24 роках була проведена реставрація кафедрою Архітектури та Реставрації, Інститутом архітектури та дизайну, Національного університету «Львівська політехніка»;
- Центральна алегорична фігура Сили, в 2024 році ідентифіковані два великих фрагменти та частини від голови фігури;
- алегорична фігура Розсудливість, в 2007–08 роках була проведена реставрація Варшавською академією мистецтв;
- алегорична фігура Ощадності, потребує реставрації, відсутні деталі голови, кисті рук, має численні сколи та відбиття;

Рис. 6. Графічне зображення надгробку Адама Єроніма Сенявського, папір, олівець, 1953 року. (фото надане з особистого архіву Богдана Тихого)

Рис. 7. Алгоритичні мармурові скульптури з надгробку Адама Єроніма Синявського. Експозиція створена в 2024 року (фото автора)

– один підтримуючи саркофаг різьблений лев.

2004–2008 роки в каплиці проводилися реставраційно-дослідницькі роботи, під керівництвом професора Януша Смази, були проведено ідентифікацію знайдених уламків з надгробків, кожний знайдений шматок було пронумеровано і записано в журнал, уламки були акуратно покладені на групи.

Після створення в 2001 році Державного історико-архітектурного заповідника в місті Березани, замок та каплиця в 2004 році переходить на баланс заповідника, відтоді можна вважати почався новий етап відновлювальних робіт в замковій каплиці по збереженні надгробку.

Висновки. Монументальний надгробок, який незважаючи на 400-т літню історію і на сьогоднішній день, незважаючи на свій теперішній аварійний стан, вражає монументальною величиною, мистецьким оздобленням та сміливістю автора втілити грандіозний витвір мистецтва, в якому поєдналися різні стильові рішення пізнього ренесансу і маньєризму та прочитується шана до середньовічних стилістики трактуванні надгробка.

На сьогодні пам'ятка знаходиться в аварійному стані та потребує негайної реставрації. При відсутності частини основних конструктивних елементів, надгробок знаходиться в більш-менш стабілізованому стані, завдяки проведеним протиаварійним роботам в середині 2000-х роках, відновлено мідне покриття купола каплиці, влаштовано підтримуюче дерев'яне риштування купола, навісні частини були підперті дерев'яними брусами, фрагменти скульптур і декоративних різь-

блених елементів були перенесені на зберігання в фондах, велика частина мармурових деталей, що була знайдена в каплиці були відсортовані та покладені по групах, критичних руйнувань за останні двадцять років непомітно але подальше зволікання може привести до подальшої руйнування.

Найбільш значні руйнування каплиці та надгробку припали на період окупації радянським союзом західних теренів України, політичний устрій цілеспрямовано нищив та розбирав на будівельний матеріал, десятки тисячі творів були залишені без належного догляду, а також використання споруд і приміщень не за призначенням, що призводило крім цілеспрямованого так і самовільного руйнування. Наслідки таких дій, розвивали несприйняття до творів сакрального мистецтва, що породила велику

байдужість та нерозуміння цінності, наслідки ми відчуваємо сьогодні.

Внаслідок натурних досліджень встановлено три основні типи пошкоджень – механічні, фізико-хімічні, біологічні.

Основні причини, що призвели до руйнування надгробку це природні і антропогенні.

До природних чинників відносяться підвищена вологість стін каплиці, надмірне зволоження каменю, різка зміна температури, сухий клімат, підвищена температура повітря, попадання на мармур прямих сонячних променів – призводить до формування порожнин, розшарування, кристалічної маси, мікротріщин, надмірного нагрівання, зневоднення, розвиток біологічних уражень – мікроорганізми, комахи і втрати насиченості кольору мармурових виробів, послаблення цілісної конструкції надгробка та його руйнування.

До антропогенних чинників відносяться процеси пов'язані з діяльністю людини, що призводить до неналежних умов зберігання, виникнення непередбачуваних руйнівних процесів, використання об'єкта не за призначенням, недотримання технології реставраційних чи ремонтних робіт втрати автентичності.

Надгробок Адама Єроніма Синявського є важливою частиною мистецького наповнення замкової каплиці-усипальниці, в комплексі з каплицею є пам'яткою архітектури національного значення України, внесений до реєстру пам'яток України національного значення як Троїцький замковий костел-усипальниця з охоронним номером 641/2 (ID 61-204-0005).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пламеницька О.А. Деякі аспекти хронології та типології Бережанського замку в контексті формування урбаністичної системи міста. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ, 2011. Вип. 18. С. 257-270.
2. Тихий Б.Я. Бережани – місто пам'яток. Ла Піраміда. Львів, 2020. С. 67-75.
3. Любченко, В. Ф. Львівська скульптура XVI-XVII століть. Наукова думка. Київ: 1981. С 162-169.
4. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, wyd. drugie przejrzone i uzupełnione. t. 7. Województwo ruskie, Ziemia Halicka i Lwowski. Wrocław.1995. С. 271-282.
5. Czernecki J. Brzeżany pamiątki i wspomnienia. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Lwów 1905. С. 16-17.
6. Maciszewski M. Pomniki Siemawskich w Brzeżanach. Lokalizacja oryginału: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Lwów 1882. С. 30-32.
7. Maciszewski M. Zamek w Brzeżanach. Adres wydawniczy Tarnopol : L. Wierzbicki. Tarnopol 1908. С. 21-23.
8. Maciszewski M. Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej Polskiej : monografia historyczna. Adres wydawniczy. Brody : skł. gł. Księg. F. Westa. Brody. 1910. С 31-54.
9. Nestorow Rafal, Koscioly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. T. 15. Krakow, 2007. С. 85-124.
10. Liske K. Cudzoziemcy w Polsce : L. Naker, U. Werdum, J. Bernoulli, J. E. Biester, J. J. Kausch. WE LWOWIE. NAKLADEM GUBRY NOWICZA I SCHMIDTA. Z DRUKARNI E. WINIARZA. Lwów 1876. С. 170.
11. Łoziński W. Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku: architektura i rzeźba. nakł. Księgarni H. Altenberga Lwów : 1901. С 165-183
12. Gębarowicz M. STUDIA NAD DZIEJAMI KULTURY ARTYSTYCZNEJ PÓŹNEGO RENESANSU W POLSCE. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Toruń 1962. С. 330-339 8
13. Логвин. Г.Н. СТАРОДАВНІ МИСТЕЦЬКІ ПАМ'ЯТКИ. ПО УКРАЇНІ. «МИСТЕЦТВО» КИЇВ. 1968. С. 323.

REFERENCES

1. Plamenytska O.A. (2011) Deiki aspekty khronolohii ta typolohii Berezhanskooho zamku v konteksti formuvannia urbanistychnoi systemy mista. [Some aspects of the chronology and typology of Berezhany Castle in the context of the formation of the urban system of the city]. Ukrainka akademiia mystetstva. Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi. – Ukrainian Academy of Arts. Research and scientific-methodological works. Kyiv, 2011. Vol. 18. 257-270. [in Ukrainian].
2. Tykhyi B.I. (2020) Berezhany – misto pamiatok. [Berezhany is a city of monuments] La Piramida. Lviv, 2020. 67-75. [in Ukrainian].
3. Liubchenko, V. F. (1981) Lvivska skulptura XVI-XVII stolit. [Lviv sculpture of the XVI-XVII centuries] Naukova dumka – Scientific opinion. Kyiv: 1981. 162-169 [in Ukrainian].
4. Aftanazy R. (1995) Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, wyd. drugie przejrzone i uzupełnione. t. 7. Województwo ruskie, Ziemia Halicka i Lwowska.[History of residences in the former borderlands of the Republic, second edition revised and supplemented. Vol. 7.] Wrocław. 271-282. [in Polish].
5. Czernecki J. (1905) Brzeżany pamiątki i wspomnienia. [Brzeżany souvenirs and memories]. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych – Society of Higher School Teachers. Lviv. 16-17. [in Polish].
6. Maciszewski M. (1882) Pomniki Siemawskich w Brzeżanach. [Siemawski Monuments in Brzeżany] Lokalizacja oryginału: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu – Original location: University Library in Toruń. Lviv. P. 30-32. [in Polish].
7. Maciszewski M. (1908) Zamek w Brzeżanach. [Castle in Brzeżany] A-dres wydawniczy Tarnopol :L. Wierzbicki – Publishing address Tarnopol: L. Wierzbicki. Tarnopol. 21-23. [in Polish].
8. Maciszewski M. (1910) Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej Polskiej : monografia historyczna. [Brzeżany w czasach Rzeczypospolitej Polskiej: monografia historyczna] Adres wydawniczy. Brody : skł. gł. Księg. F. Westa – Publishing address. Brody: main composition of the Book. F. Westa. Brody. 31-54. [in Polish].
9. Nestorow Rafal, (2007) Koscioly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. T. 15.[Roman Catholic Churches and Monasteries of the Former Ruthenian Voivodeship. Vol. 15.] Krakow Krakow. 85-124. [in Polish].
10. Liske K. (1876) Cudzoziemcy w Polsce : L. Naker, U. Werdum, J. Bernoulli, J. E. Biester, J. J. Kausch. WE LWOWIE. [Foreigners in Poland: L. Naker, U. Werdum, J. Bernoulli, J. E. Biester, J. J. Kausch. IN LVIV.] NAKLADEM GUBRY NOWICZA I SCHMIDTA. Z DRUKARNI E. WINIARZA – PUBLICATION BY GUBRA NOWICZ AND SCHMIDT. FROM THE PRINTING HOUSE OF E. WINIARZA. Lviv. 170. [in Polish].
11. Łoziński W. (1901) Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku: architektura i rzeźba. [Lviv art in the 16th and 17th centuries: architecture and sculpture]. nakł. Księgarni H. Altenberga Lwów – published by H. Altenberg Bookstore Lviv. 165-183. [in Polish].
12. Gębarowicz M. (1962) STUDIA NAD DZIEJAMI KULTURY ARTYSTYCZNEJ PÓŹNEGO RENESANSU W POLSCE. [STUDIES ON THE HISTORY OF ARTISTIC CULTURE OF THE LATE RENAISSANCE IN POLAND] Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Toruń. – Scientific Society in Toruń. 330-339. [in Polish].
13. Lohvyn. H.N. (1968) Starodavni mystetski pamiatky. po Ukraini. [Ancient art monuments. in Ukraine.] «mystetstvo» – "ART" KYIV. 323 [in Ukrainian]